

munkakedve, kitartása megmarad, és nemzeti művelődésünk e fontos művét változatlanul magas színvonalon készítik, az biztosan állítható. Köszönet az eddigiekért! A recenzens pedig azzal biztatja az RMNy tanulmányozására a szakma valamennyi képviselőjét, mindenkit, akit érdekel a magyar könyv és írásbeliség múltja, amit Szent Ágoston írt *Vallomásaiban* a Szentíráshoz fordulásáról és teljes megtéréséről. Mint köztudott, kételyei közben egy rejtélyes hangot hallott, amely felszólította: Tolle, lege! Vagyis: Vedd és olvasd! (*Vallomások*. Ford. Városi István. Bp. 1982, Gondolat. 241. p.)

(Régi Magyarországi Nyomtatványok. 4. kötet 1656–1670. Heltai János, Pavercsik Ilona, Perger Péter és P. Vásárhelyi Judit munkája. V. Ecsedy Judit és Käfer István közreműködésével szerkesztette P. Vásárhelyi Judit. Lektorálta Bitskey István és Borsa Gedeon. Bp. Akadémiai Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, 2012. 1362 p., 52 t.)

Pogány György

„A könyvtár az iskola szíve”

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban 2010-ben kezdődött az a két évig tartó projektidőszak, amely 2012 februárjában a kutatás eredményeit összefoglaló konferenciával zárult le. A TÁMOP 3.2.4/08/2-2009-0001 *Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez és a digitális kompetenciák fejlesztéséért* címet viselő projekt a közoktatási intézmények és a könyvtárak együttműködését támogatta. A programban megfogalmazott célnak megfelelően a kutatók összegyűjtötték az iskolai könyvtárak oktatási tevékenységének megújítása érdekében a hazai és nemzetközi gyakorlatokat, és mintegy harminc új oktatási programot is kidolgoztak a nem formális oktatásban való alkalmazásra.

Csík Tibor az OFI–OPKM igazgatóhelyettese a projekt lezárását megtestesítő és betetőző kiadvány projektmenedzsere húszéves könyvtári gyakorlattal, számos – többek között az iskolai könyvtárak feladatait, lehetőségeit és fejlesztését elemző – publikációval, valamint jelentős oktatási gyakorlattal rendelkezik. Szakértelme és széles körű tudása egyértelműen alkalmassá teszi arra, hogy a kötet tanulmányait megszerkesztve egységbe forrassza azokat.

A programban megfogalmazott céloknak – „*a könyvtárak képzési tevékenységének támogatása, a fejlesztés távlatainak bemutatása*” – megfelelően, az összegző kiadvány arra mutat rá, hogy az egyén „*az értő olvasás és a digitális, információs kompetenciák révén válhat önálló ismeretszerzővé, lesz képes élete során folyamatosan megújítani tudását.*” A kötetbe foglalt tanulmányok, kutatási eredmények a nagyvilág iskolai könyvtárainak gyakorlatára kitekintve és normatív hatású dokumentumokat felvonultatva mutatják be a nemzetközi gyakorlatot, a szerkesztő által remélve, hogy ezzel a hazai szakma érdeklődését is felkelthetik, és a tanulmányokban megfogalmazott gondolatok részévé válhatnak a hazai iskolai könyvtárak szolgáltatásainak, ezáltal az oktatási tevékenység minőségi fejlesztésének.

Mielőtt rátérnék a kötet ismertetésére, úgy vélem, érdemes néhány alapvető tudnivalót feleleveníteni az iskolai könyvtárak működésével kapcsolatban. Szakmai körökben ismert tény, hogy az iskolai könyvtárak a könyvtárak egyik típusaként megőrzik, rendszerezik és átadják a különböző formában rögzített ismereteket, miközben tevékenységükkel az iskola közösségét, a tanulást és a tanítást is szolgálják. Ez a munka négy pilléren nyugszik: a könyvtárnak biztosítani kell az oktató–nevelő munka információs háttérét, valamint az ismeretátadás, az ismeretszerzés színteréül kell szolgálnia, ugyanakkor a tudásközvetítés eszközeit rendszerezve kell tárolnia, és a felhasználók rendelkezésre kell bocsátania azokat, nem utolsósorban pedig az iskolai közösség művelődésének, szabadidős tevékenységének is helyet kell adnia.

Az iskolai könyvtárak oktatási tevékenységét – mint alapfeladatot – hazánkban a közoktatás normatív dokumentumai szabályozzák. Szerencsés és üdvözölhető tendencia az, hogy a magyarországi képzőintézmények (iskolák) könyvtárainak oktatási tevékenysége napjainkban egyre keresettebb „szolgáltatássá” válik. Ezt az igényt kielégíteni mindenképpen feladata, mi több, kötelessége a könyvtáraknak, és ebben segíthetnek azok a nemzetközi normatívák és példák, amelyeket a jelen kötet mutat be. Az élethosszig tartó tanulás, a közösség, a nemzet ügyeiben való felelős részvétel, a hivatás eredményes gyakorlása, a magánélet megfelelő megszervezésére, mind olyan színterei a hétköznapi életnek, ahol ma már a könyvtár használata nélkülözhetetlen. Ezért is szükséges már az iskolákban felkészíteni a tanulókat mindazon ismeretek elsajátítására, amelyek a fentiekben megfogalmazott célok, feladatok maradéktalan megvalósításához szükségeltetnek. Ennek megfelelően valamennyi könyvtáros célja kell legyen, hogy segítse a diákokat abban a folyamatban, amely elvezeti őket ahhoz, hogy az információ felhasználása terén gondolkodó és egyben kritikus emberekké válhassanak.

Az IFLA/UNESCO programjában megfogalmazott jelmondat, *„A könyvtár az iskola szíve”* – remélhetően előbb-utóbb vezérelvévé válik valamennyi hazai iskolának, illetve könyvtárának.

Természetesen az információk prezentálása önmagában nem elég; elsősorban is – és ez a könyvtáros egyik fő feladata – ki kell alakítani a diákokban az információk megszerzéséhez és kezeléséhez szükséges igényt és ismereteket. Ez a feladat a könyvtárak, a könyvtárosok többségét igen nagy kihívás elé állítja. Hiszen maguknak is meg kell ismerkedniük azokkal a technikai, informatikai újdonságokkal, tudással, amelyek révén megszerezhetik az információkat. És még mindig kérdés marad, hogy a megfelelő információt szerezte-e meg a könyvtáros, olyan tudás birtokosa-e, amelyet azután bizton továbbíthat a tanulók felé. Nem kis feladat és felelősség ezeknek az elvárásoknak eleget tenni, éppen ezért különösen fontos a nemzetközi normatívák megismerése és azok hazai „terepre” való adaptálása. Mindez azonban csak akkor valósulhat meg, ha a könyvtárosok tudomásul veszik és segítik azt a hatalmas átalakulást, amely a XXI. századi könyvtárak életében végbe megy; el kell fogadniuk, hogy a hagyományos könyvtár már nem képes az új feladatok ellátására, hiszen a könyvtár falai egyre inkább kitágulnak, mi több, idővel akár el is tűnhetnek, hiszen az online elérhetőség egyértelműen ebbe az irányba mutat. Ennek szellemében kell értelmezni az iskolai könyvtárak feladatát, azaz: *„Az iskola könyvtára mint információs kapu belépést biztosít az ismeretek világába, elvezet az emberiség fülhalmozott tudásához, (...) ebből következően egyszerre médiatár, illetve forrásközpont és oktatási intézmény.”*

Ezt a néhány bevezető gondolatot és idézetet azért tartottam érdemesnek rögzíteni, hogy ezáltal is behatároljam a kötet kutatási anyagainak, tanulmányainak célközönségét, miközben egyértelműen világossá válik a projekt fontossága.

Az információs műveltség indikátorai felé című, első, ún. „*Fogalmi keretrendszer tanulmány*” Ralph Catts és Jesus Lau munkája. A szerzők így ajánlják az olvasók figyelmébe az írást: „*Jelen tanulmány keretrendszert biztosít az információs műveltség (IL) indikátorainak meghatározásához, és utat mutat egy költség-hatékony és időszerű fejlődés irányába.*” A kutatási eredmény ennek megfelelően tartalmazza az információs műveltség fogalmának meghatározását, leírja az információs műveltség és az információs kommunikációs technológia (IKT) közötti különbséget, miközben rámutat az információs műveltség indikátorainak szükségességére, emellett a szerzők információs műveltségi indikátorokat javasolnak, mérési modelleket mutatnak be. Ezek a modellek teszik lehetővé a különböző felhasználó országok számára: „*hogy az információs műveltségi készségekhez tartozó foglalkoztatási, oktatási és társadalmi célkitűzéseket maguk határozzák meg, és ezeket a célokat szükség szerint időnként módosítsák.*” A tanulmány mellékletében szerzői fejlesztési folyamatokat is javasolnak, miközben a tanárok információs műveltségi kompetenciáit is meghatározzák. Mivel az információval való ellátottság és az információhoz jutás indikátorait az UNESCO statisztikai intézete is elismerte, ezeket a tanulmány záró melléklete is tartalmazza az *Információs műveltség – ellátás és hozzáférés* című fejezetben. A rendkívül adatgazdag, számos diagrammal és a leírtakat ábrákkal és táblázatokkal magyarázó, értelmező tanulmány a források és hivatkozások gazdag jegyzékével zárul.

A második nagy munka *Az alapfokú oktatás könyvtárainak értékelése az Egyesült Királyságban* címmel Sharon Markless és David Streatfield, valamint Sarah McNichol munkája, amely az Egyesült Királyság iskolai könyvtári társaságának (School Library Association, SLA) kiadványa alapján készült 2004-ben, és az alapfokú oktatás iskolai könyvtárainak fejlesztéséhez szükséges értékelés útmutatóját fogalmazza meg. A szigetországban az alapfokú oktatás 4 éves korban kezdődik és 11 éves korban zárul. Ennek megfelelően az útmutató is erre a korosztályra vonatkozik. A tanulmány szerint az iskolai könyvtár és a könyvtáros munkájának értékelése önértékelés formájában történik. A munka előszava az iskolai könyvtárakkal szemben támasztott elvárást ekként fogalmazza meg: „*A jó iskolai könyvtár szíve minden iskolai tanulóközösségnek. Az iskolai könyvtárak képesek rugalmas kereteket biztosítani a tanuláshoz, ahol a projektmunkának, az egyéni tanuláshoz és a közösen végzett kutatásnak egyaránt tere van... A jó könyvtárak a tanárokat segítik abban, hogy a tanítási stratégiák széles skáláját alkalmazzák.*” A könyvtárosok, az iskolában a könyvtárért felelős személyek kötelessége, hogy az önértékelés során számot adjanak munkájuk, szolgáltatásaik eredményességéről, minőségéről. Az értékelő eljárást hat alapkérdésre építették fel a téma kutatói. Az alapkérdések (Mennyire magas a könyvtár színvonala? Mennyire jól fejleszti a tanulók személyes tulajdonságait, hozzáállását és értékeit? Mennyire hatékony a könyvtárközpontú tanítás és tanulás? Mennyire felel meg a könyvtár a tanulók igényeinek? Milyen tájékoztatást és segítséget kapnak a tanulók? Mennyire jól szervezett és jól felszerelt a könyvtár?) bővebb kifejtése, az értékelő vizsgálat le-

folytatása ún. szcenáriók keretében történik. Az alapkérdésekre adható válaszok a szcenáriókban négy szinten feleltethetők meg (A = legjobb, a B és a C szint egyre gyengülő teljesítményt jelöl, a D pedig magától értetődően a legalacsonyabb színvonalat jelenti). A teljesítményszinteket leíró fejezet után a teljesítményt bizonyítékokkal, tényekkel, adatokkal alátámasztó rész ajánlásai következnek. A szcenárió használatát több lépésben („*figyelmesen olvassa el az alapkérdéseket, amikor eldöntötte melyik kulcskérdésre összpontosít, olvassa el az alapkérdéshez tartozó négy szcenárió, majd válassza ki azt, amelyik legjobban illik iskolája könyvtárához, ha ez megtörtént, húzzon alá a leírásban minden olyan kifejezést, amelyben bizonytalan vagy nem illik az iskolájára, majd gondolja végig, mivel tudja bizonyítani, hogy az iskolai könyvtára megfelel a választott képnek, ezután készítsen feljegyzést a bizonyítékgyűjtés kezdetű címszavakhoz, próbáljon ki több módszert, amelyeket a bizonyítékgyűjtés javaslatai alatt talál, hogy elegendő tényt tárjon fel ahhoz, hogy megállapítható legyen, az adott kifejezéshez képest milyen jól teljesít a könyvtár, a bizonyítékgyűjtés eredményét jegyezze fel, majd pedig térjen vissza a kiválasztott szcenárióra, különös tekintettel az aláhúzott részekre, és mérlegelje, hogy az elkészült átfogó kép birtokában megváltoztatná-e az értékelést, és inkább egy másik szcenárióat választana, amely jobban leírja az iskola tényleges teljesítményét*”) mutatják be a szerzők. A kötet közli a szcenáriókban megadható valamennyi lehetséges választ, a bizonyítási és fejlesztési tevékenységek lehetséges módzatait.

A harmadik és terjedelmében a legtestesebb fejezet *A középfokú oktatás könyvtárainak, tanulási forrásközpontjainak értékelése az Egyesült Királyságban* címmel kapott helyet a kötetben. A munkát az előző fejezet szerzői fémjelzik. A középfokú oktatás a szigetországban 11 éves korban kezdődik és 18 éves korban zárul. Az előzőekben ismertetettekhez hasonlóan az iskolai könyvtáros munkájának fölmérése önértékelés formájában történik. Ez az értékelő eljárás hét alapkérdésre (Milyen magasak az elvárások? Hogyan fejlődik a tanulók magatartása, értékrendje és személyes tulajdonságai? Milyen hatékony a tanítás és a tanulás? Mennyire elégték ki a forrásközpont által nyújtott szolgáltatások a tanulók igényeit? Milyen a tanulóknak nyújtott útmutatás és segítségnyújtás színvonala? Mennyire hatékony a tanulási forrásközpont és a szülők, illetve a közösség közötti együttműködés? Milyen hatékony a tanulási forrásközpont irányítása és menedzselése?) épül, amelyekben újabb rész-szemponatok szerint történik az értékelés bővebb kifejtése. A kötet táblázatok formájában részletesen közli a hét alapkérdésre, valamint a részkérdésekre adható válaszlehetőségeket. Nagyon fontos és a mindennapi munka során szinte nélkülözhetetlen az a fejezetrész, amelyben a szerzők a gyakorlatban használható eljárásokat ismertetik, gyakorlati példákkal megvilágított fejlesztési javaslatokat közölnek, valamint már kidolgozott kérdéssorokat, a mérésekhez szükséges táblázatokat és egyéb, fontos segédleteket adnak közre.

A zárófejezet *Az információs műveltség programjainak a legjobb gyakorlatot illusztráló jellemzői: Irányelvek* címmel jelent meg. Az ebben foglaltakat az Egyesült Államok könyvtári szervezete, az ALA (American Library Association) felsőoktatási és szakkönyvtárakat összefogó tagszervezetének tanácsa 2003-ban hagyta jóvá. Amint az írás bevezetőjében megfogalmazódik: „*Az Irányelvek című kiad-*

vány arra tesz kísérletet, hogy az információs műveltség példaértékű programjainak elemeit a négy-, illetve két évfolyamos felsőoktatási képzésben részt vevő diákok számára világossá tegye... A könyvtárosokat egyúttal arra is ösztönözzük, hogy a könyvtárak és az információs műveltségi programok kapcsolatának megértése érdekében használják fel az »Irányelvek oktatási programokhoz a felsőoktatási könyvtárakban« című kiadványt.” A tanulmány ennek megfelelően az információs műveltség programjainak a legjobb gyakorlatot illusztráló jellemzőt tíz fogalomkörbe (Küldetés, Célok és célkitűzések, Tervezés, Adminisztrációs és intézményi támogatás, A tantervbe való integráció, Együttműködés, Pedagógia, Munkatársak, Tájékoztatás, Mérés és értékelés) csoportosítja. A fejezet anyagát magyarázó jegyzetek teszik teljessé.

A kötet írásainak műfaját nehéz meghatározni, hiszen van közöttük klasszikus szerkezetű, tanulmányigényű értekezés és van praktikumok pontokba szedett, gyakorlatias „kézikönyve”, afféle útmutató segédlet. Valamennyi tanulmány, írás megtalálható a világhálón is (a webcímek a fejezetek címei alatt olvashatók).

Pedagógusok, oktatásirányítók, iskolai könyvtárosok számára megkerülhetetlen ez a munka, de mindazok figyelmére is számot tarthat, akik a jövő nemzedékének informatikai felkészültségével, a könyvtárak szolgáltatásainak jobbításával, az oktatás minőségének javításával foglalkoznak. Csík Tibor ajánlásával érdemes útjára bocsátani a maga nemében páratlan kötetet: „*kiadványunkkal a hazai könyvtáros szakmai közéletet kívánjuk szolgálni*”.

(Az iskolai könyvtárak szolgáltatásainak, a könyvtárak oktatási tevékenységének minősége. Nemzetközi szemle. (Szerk. és előszó: Csík Tibor.) Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2012. 245 p.)

Bartók Györgyi